
РОЗДІЛ 4 ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ОСВІТИ

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051

Богданович В. В.

ORCID 0000-0003-3227-8288

Викладач кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: volodymyr.bohdanovych@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті окреслено законодавчі та концептуальні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття. **Метою статті** є дослідження зміни орієнтирів підготовки майбутніх учителів початкової школи зі здобуттям Україною незалежності та педагогічного аналізу позитивних моментів у процесі підготовки. **Методологію дослідження** становлять ідеї, окреслені у наукових працях, основні положення нормативно-правових документів, за якими здійснювалась підготовка майбутніх учителів початкових класів, архівні матеріали, дисертаційні дослідження. **Науковою новизною дослідження** є виокремлення напрямів організації музично-естетичного виховання учнів початкових класів у зазначений хронологічний період: освітній (музично-освітня діяльність загальноосвітніх і музичних навчальних закладів); виховний (музично-освітня діяльність організацій, громадських та музичних товариств); композиторсько-виконавський (музично-освітня діяльність видатних українських композиторів і виконавців); аматорський (діяльність аматорських музичних колективів народно-інструментальної творчості); фольклорний (кобзарське мистецтво).

Зазначено, що заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) ХХІ століття мають реалізовувати ідеї особистісно орієнтованої педагогіки й забезпечувати єдність інтелектуального, фізичного, духовного, естетичного та морального розвитку особистості, її конкурентоздатність на ринку праці. Завданням закладів вищої освіти (ЗВО) є забезпечення початкової школи вчителями, котрі мають музичну освіту, володіють відповідними знаннями, вміннями і навичками здійснювати музично-естетичне виховання, спрямоване на формування всебічно розвиненої особистості здобувача освіти.

Висновки. Проаналізовано підготовку майбутніх учителів початкових класів до музично-естетичного виховання учнів в контексті культурно-історичного розвитку України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. У ЗВО відкривалися факультети початкового навчання, або педагогіки і методики початкового навчання, де велася змістовна та ґрунтовна підготовка майбутніх учителів початкових класів до музично-

естетичного виховання учнів. Студенти вивчали теоретичні та практичні дисципліни мистецького напрямку, брали активну участь у художній самодіяльності: були учасниками хорових колективів, оркестрів народних інструментів, ансамблів та багатьох інших творчих об'єднаннях студентів, що несло в собі активну музично-естетичну підготовку.

Ключові слова: *підготовка майбутніх учителів початкової школи, музично-естетичне виховання учнів, заклад вищої освіти, освітній процес.*

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Розбудова держави, інтеграція її в європейський простір потребують її оновлення в системі освіти України, зокрема, освітнього середовища закладів вищої та загальної середньої освіти.

Культурно-освітній простір відзначається продукуванням і впровадженням у життя принципово нових педагогічних концепцій, систем та навчальних програм. Суттєво змінюється процес виховання учнів початкової школи, що веде за собою зміни в підготовці учителів початкових класів. Вводиться в дію ключова реформа Міністерства освіти і науки України – Нова українська школа, головною метою якої є створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті.

Зміни в системі освіти України висвітлені й окреслені у державних документах таких як: Закон України «Про вищу освіту» (2014), Державний стандарт початкової освіти (2005, 2011, 2018), Закон України «Про освіту» (2017), Концепція розвитку освіти України на період 2015 – 2025 рр. (2014), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), Концепція Нової української школи (2016).

Концептуальні основи розвитку загальної середньої освіти «Нова українська школа» передбачають оновлений зміст виховання здобувачів освіти. Але створення нового неможливо без урахування надбань минулого, що супроводжується активізацією історико-педагогічних пошуків, спрямованих на історичний досвід морального виховання, педагогічну спадщину, наукові концепції та погляди вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого з метою впровадження їх ідей в освітній процес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам підготовки майбутніх учителів початкових класів присвячено багато досліджень, в яких розкривається сутність підготовки майбутніх учителів до музично-педагогічної діяльності у галузі середньої та вищої освіти. У них висвітлюються питання художнього виховання майбутніх учителів початкових класів і музики, музично-естетичної підготовки учителів початкових класів, психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя до організації музично-пізнавальної діяльності учнів початкової школи, формування їх музичної культури, професійно-педагогічного інтересу до музичної народної творчості, самоосвітньої діяльності студентів у вищих закладах педагогічної освіти: (С. Барановська, Б. Брилін, Ж. Володченко, Т. Грищенко, А. Гордійчук, Т. Дорошенко, Н. Згурська, В. Крицький, В. Кузмичова, О. Ляшенко, Л. Масол І. Мостова, Г. Нестеренко, О. Овчарук, А. Омельченко, В. Орлов, Г. Падалка, Л. Побережна, Л. Проців, О. Ростовський, М. Семко, І. Сташевська, Т. Танько, Т. Турчин, Л. Хлебникова, В. Федорчук, С. Чабан, Г. Шевченко, З. Яропуда та ін.). Ці праці визначають особливості окремих напрямів роботи щодо удосконалення музичної освіти і виховання дітей та молоді в сучасних умовах.

Увагу дослідників також зосереджено на вивченні провідних засад історії розвитку національної системи освіти України, що стали значним внеском у її розвиток (Л. Березівська, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, О. Проніков, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Терентьева, М. Ярмаченко та інші).

В останні десятиріччя проведено ґрунтовні дослідження, в яких окреслено музично-педагогічну діяльність українських композиторів М. Леонтовича (Л. Іванова), К. Стеценка (Є. Федотов), С. Людкевича (С. Процик), В. Верховинця (Н. Дем'янка), Н. Вахнянина, В. Матюка, М. Копка (І. Фрайт) та інших. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають уявлення особливості музично-естетичного виховання майбутніх учителів початкової школи.

Метою статті є дослідження зміни орієнтирів підготовки майбутніх учителів початкової школи зі здобуттям Україною незалежності та педагогічного аналізу позитивних моментів у процесі підготовки. *Методологію дослідження* становлять ідеї, окреслені у наукових працях, основні положення нормативно-правових документів, за якими здійснювалась підготовка майбутніх учителів початкових класів, архівні матеріали, дисертаційні дослідження з питань підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Науковою новизною є виокремлення напрямів організації музично-естетичного виховання учнів початкових класів у зазначений хронологічний період: освітній (музично-освітня діяльність загальноосвітніх і музичних навчальних закладів); виховний (музично-освітня діяльність організацій, громадських та музичних товариств); композиторсько-виконавський (музично-освітня діяльність видатних українських композиторів і виконавців); аматорський (діяльність аматорських музичних колективів народно-інструментальної творчості); фольклорний (кобзарське мистецтво).

Результати дослідження. Здобуття Україною незалежності в Україні приймаються на державному рівні нові законодавчо-нормативні документи, у яких більша увага приділяється ролі мети

освіти в підготовці майбутніх учителів, розглядається розвиток освіти в світлі соціально-економічних, політичних, культурних вимог наступного століття (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), 1994); Закон України «Про освіту», 1996; Закон України «Про загальну середню освіту», 1999), розробляються цілі та завдання для кожної ланки освіти: дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої (Закон України «Про професійно-технічну освіту», 2000; Національна доктрина розвитку освіти, 2002; Закон України «Про позашкільну освіту», 2000; Закон України «Про дошкільну освіту», 2001; Закон України «Про вищу освіту», 2002, 2004, 2014; Закон України «Про освіту» 2017) [4].

У 1996 році в Україні в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України створено лабораторію мистецької освіти (керівник – О. Рудницька). О. Рудницька вважала, що випускники консерваторій, художніх і театральних інститутів, вихованці педагогічних факультетів покликані відроджувати та передавати наступним поколінням духовні цінності людства, впливати на процеси виховання особистості засобами мистецтва. Фахівці лабораторії мистецької освіти обґрунтовували основні напрями розвитку культури особистості засобами мистецтва в умовах професійної освіти. Значна увага дослідників була спрямована на розкриття особливостей формування професійної культури студентів засобами мистецтва. Розроблялися критерії педагогічної діагностики ефективності впливів різних видів мистецтва на формування особистісних якостей студентів та визначалися закономірності, принципи та умови використання культуротворчої функції мистецтва в освітньому процесі закладу вищої освіти. 90-ті роки можна називати активним періодом широкого творчого експерименту в музично-естетичному вихованні.

У 90-х р. XX століття діяли дві програми з музики для початкових класів: «Програма з музики середньої загальноосвітньої школи та поурочні методичні розробки 1-4-й класи» автори О. Ростовський, Р. Марченко, Л. Хлебнікова, З. Бервецький та «Програма для шкіл (класів) з поглибленим теоретичним і практичним вивченням музики: 1-11 класи», затверджена Міністерством народної освіти УРСР, автор – заслужений учитель УРСР З. Жофчик. В останній йдеться, що музика є скарбницею людських почуттів, думок, переживань. Духовний світ дитини, яка зуміє сприйняти це багатство, стає значно яскравішим, різностороннім, глибшим.

Поглиблене вивчення музики в ЗЗСО через художні образи музичного мистецтва виховує культуру почуттів дитини, має певний вплив на формування її поглядів та переконань. Враховуючи, що в школах працюють учителі з достатнім музичним досвідом, програми не виключають можливість творчого підходу до планування та вибору певної методики навчання. Крім цього вчителі треба розуміти, що логічна різноманітність видів діяльності є ключем до інтенсивного розвитку дитини в цілому». Аналізуючи дану програму можемо зробити висновок, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до музично-естетичного виховання учнів не може бути поверхневою та не змістовною, адже їх професійності в музичному мистецтві вимагає сама початкова школа [3].

Проаналізуємо також програму з музики авторів О. Ростовського, Р. Марченко, Л. Хлебникової та З. Бервецького, за якою працювали школи України – «Програма з музики середньої загальноосвітньої школи та поурочні методичні розробки 1-4-й класи». Зазначена програма з музики, створена під керівництвом О. Ростовського на основі педагогічної концепції Д. Кабалецького, увібрала в себе традиції народної й досягнення сучасної педагогіки, передовий педагогічний досвід учителів. Своім змістом вона істотно відрізнялася від усіх попередніх програм. Йдеться насамперед, про цілеспрямоване використання музичного фольклору у вихованні школярів.

У педагогічних інститутах України велася підготовка майбутніх учителів початкових класів до музично-естетичного виховання учнів використовуючи ці програми. Студентам надавався матеріал для розучування, слухання та вивчення музичних творів з рекомендованого переліку творів в програмах. Це свідчить про зв'язок інститутів зі школами. Відомо, що музична культура людини невід'ємна від культури того народу, до якого вона належить або серед якого живе. В програмі О. Ростовського особлива увага приділяється українській народній музиці, що повинна розкритися дітям як частина життя народу, цілісне явище його духовної культури. Ці слова висловлюють одну з основних ідей автора при складанні програми. Сутність концепції О. Ростовського щодо педагогічного керування процесом музичного сприймання школярів полягає у ставленні до нього як до соціально-педагогічного явища, в якому об'єктивні та суб'єктивні чинники перебувають у нерозривній єдності та взаємозв'язку [5].

Усі зазначені концепції музично-естетичного виховання учнів початкових класів є концептуальними засадами підготовки майбутніх учителів початкових класів при музично-естетичному вихованні учнів. Адже всі зміни, які почали відбуватися в системі виховання учнів початкових класів паралельно пов'язані з професійною підготовкою майбутніх учителів в закладах вищої освіти.

Видрукувана на початку 90-х років XXI століття збірка В. Верховинця «Веснянка» – ігри для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, стала основою інсценізацій, танцювальних рухів під спів пісень на уроках музики. В. Верховинець є одним із основоположників створення дитячого музично-ігрового репертуару. Він заклав міцний фундамент, на якому сформувалася нинішня музична література для дітей молодшого шкільного віку [1, 9].

Працюючи над «Веснянкою», автор поставив перед собою завдання, суть якого полягала у вихованні «фізично здорового, етично стійкого та інтелектуально розвиненого майбутнього члена суспільства». Одним із могутніх засобів досягнення бажаного результату в автора «Веснянки» були рухливі музичні ігри [1, 5].

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» зміст загальної середньої освіти складається з державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти. Зокрема, державний стандарт початкової загальної освіти розроблений відповідно до пізнавальних можливостей учнів молодшого шкільного віку. Він передбачав всебічний розвиток та виховання особистості через формування в здобувачів освіти бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь й навичок, здорового способу життя. Поряд із функціональною підготовкою за роки початкової освіти учні мають набути достатній особистий досвід культури спілкування та співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань [2]. Базовий навчальний план складався з таких освітніх галузей: мови і літератури, математика, здоров'я і фізична культура, технологія, мистецтво, людина і світ, які побудовані за змістовими лініями [2].

Головна мета освітньої галузі «Мистецтво» полягала у розвитку особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні, формуванні і розвитку в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду.

Для реалізації завдань освітньої галузі «Мистецтво» ЗВО повинні готувати висококваліфікованих фахівців як в галузі початкової освіти, так і в галузі музичного мистецтва. Такий синтез спеціальностей гармонійно поєднаний в підготовці майбутніх учителів початкових класів зі спеціалізацією «Музичне мистецтво». На початку ХХІ століття таких фахівців готували в багатьох ЗВО, проте в сьогоденні це лише два ЗВО в Україні: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

Акцентуємо увагу на утвердження варіативної освіти. За умови сталих стандартів, варіативна освіта реалізується на рівні навчально-методичного забезпечення у підручниках та інших навчальних матеріалах, до чого необхідно підготувати майбутніх вчителів початкової школи. Зокрема, навчити їх вміти аналізувати та добирати підручники, методичне оснащення педагогічного процесу. Наприклад, відповідно до державних стандартів і нових програм, у 2011 р. почалося створення нового покоління підручників. Для учнів першого класу було складено підручники: «Мистецтво» (авт. Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, видавництво «Генеза»); «Музичне мистецтво» (авт. Л. Аристова, В. Сергієнко, видавництво «Освіта»); «Музичне мистецтво» (авт. О. Лобова, видавництво «Школяр»).

Висновки. Проаналізовано підготовку майбутніх учителів початкових класів до музично-естетичного виховання учнів в контексті культурно-історичного розвитку України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Встановлено, що сучасна початкова школа є варіативною за типами навчальних закладів, методичним забезпеченням і, разом з тим, покликана забезпечити навченість усіх школярів на рівні, визначеному державним стандартом загальної початкової освіти. Винятково важливо повною мірою враховувати суттєві зміни в підготовці учителів початкової школи до музично-естетичного виховання учнів. Студенти вивчали теоретичні та практичні дисципліни мистецького напрямку, брали активну участь у художній самодіяльності: були учасниками хорових колективів, оркестрів народних інструментів, ансамблів та багатьох інших творчих об'єднань студентів, що несло в собі активну музично-естетичну підготовку.

References

1. Верховинець В. М. Весняночка. К. : Музична Україна, 1989. 343 с.
Verkhovynets V. M. (1989). Vesnianochka [Spring time]. Kyiv, Ukraine : Muzychna Ukraina.
2. Закон України «Про загальну середню освіту». *ВВР*, 1999, № 28. Ст. 230. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 21.10.2019).
Zakon Ukrainy «Pro zahalnu seredniu osvitu». *VVR*. [Law of Ukraine «On General Secondary Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
3. Програма для шкіл (класів) з поглибленим теоретичним і практичним вивченням музики 1–11 класи. К. : Радянська школа, 1990. 104 с.
Prohrama dlia shkil (klasiv) z pohlyblyenym teoretychnym i praktychnym vyvchenniam muzyky 1–11 klasy [The program for schools (classes) with in-depth theoretical and practical study of music grades 1–11]. (1990). Kyiv, Ukraine : Radianska shkola.

4. Проніков О. К. Історія педагогіки : курс лекцій. К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. 440 с.
Pronikov O. K. (2015). Istoriiia pedahohiky: kurs lektzii [History of Pedagogy: Lecture Course]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychy Dim «Slovo».
5. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посібник. К. : ІЗМН, 1997. 248 с.
Rostovskiy O. Ya. (1997). Pedahohika muzychnoho spryimannia: navch.-metod. posibnyk [Pedagogy of musical perception: textbook]. Kyiv, Ukraine : IZMN.
6. Савченко О. Я. Теоретичні підходи до визначення якості шкільної освіти. *Шлях освіти*, 2006, № 4. С. 2–6.
Savchenko O. Ya. (2006). Teoretychni pidkhody do vyznachennia yakosti shkilnoi osvity [Theoretical approaches to determining the quality of school education]. *Shliakh osvity – The path of education*, 4, 2–6.

Bohdanovych V.

ORCID 0000-0003-3227-8288

Lecturer at the Arts Department,
Т.Н. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: volodymyr.bohdanovych@ukr.net

**LEGISLATIVE BASIS OF TRAINING
OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
FOR MUSICAL AND AESTHICAL EDUCATION OF PUPILS
IN INDEPENDENT UKRAINE**

*The article deals with the legislative and conceptual principles for the training of future primary school teachers in Ukraine since its independence. **The purpose** of the article is to investigate changes in the guidelines for the training of future elementary school teachers, with the acquisition of independence of Ukraine and pedagogical analysis of the positive aspects in the training process. **The researching methodology** consists of working with archival materials, dissertation researches, scientific papers, analysis and characterization of the documentary base of training of future primary school teachers. **Scientific novelty** is the study of the current state of development of society, which requires such teacher training, which is focused on the development of the child's personality, self-development, the ability of self-improvement. The role in the implementation of this task is entrusted, including, to elementary school. The National Doctrine for the Development of Education of Ukraine and other applicable documents governing the educational process in general secondary education institutions emphasize the importance of achieving this goal.*

The School of the 21st Century should realize the ideas of personally oriented pedagogy; to ensure the unity of intellectual, physical, spiritual, aesthetic and moral development of the personality, its competitiveness in the labor market; to learn the planning of one's own life strategy, the improvement of personal traits, the orientation in the value system, the definition of life credo and lifestyle. Such ideas will require specialists who can effectively implement them. This raises the problem of providing elementary schools as primary education, teachers who have music education, have the appropriate knowledge, skills and experience to perform musical and aesthetic education aimed at shaping the comprehensive development of the student's personality.

Drawing conclusions, we can say that with the Ukraine's independence, changes were made in primary education, respectively, and as a consequence changes occurred in the training of future elementary school teachers for musical and aesthetic education of students.

Keywords: *preparation of future elementary school teachers, music-aesthetic education of students, institution of higher education, educational process.*

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. К. Проніков